

Харківський національний університет імені Н.В. Каразіна, обидва – в категорії позицій 601-800.²⁰

Зараз в Україні на тисячу людей припадає 3 юристи. Цей показник умовний, оскільки в державі досі на нормативному рівні остаточно не визначено перелік професій і видів діяльності, якою мають займатися люди, які мають вищу юридичну освіту. У порівнянні з іншими країнами це відносно не багато. Наприклад в США - це 34, в Німеччині - 17, в Японії 14 юристів припадає на тисячу людей.²¹

Ким поповняться лави професіоналів, від яких не в останню чергу залежить розвиток правової держави і громадянського суспільства і чи будуть вони розбудовувати суспільство знань в Україні чи деінде – ось в чому питання.

-----***-----

*Л. С. Шевченко,
д.е.н., професор, завідувач кафедри
економічної теорії, Національний
юридичний університет імені
Ярослава Мудрого*

ОСВІТНЯ БЕЗПЕКА СУСПІЛЬСТВА: ЗАГРОЗА ОБМЕЖЕНОЇ ДОСТУПНОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Національні інтереси у сфері вищої освіти в Україні полягають у тому, аби вища освіта, по-перше, виконувала покладені на неї економічні функції: набуття, розширення та безперервного оновлення знань; зростання продуктивності праці та індивідуальних доходів працівника; збалансування ринку праці, забезпечення його робочою силою відповідно до змін попиту на працю; соціального захисту працівників від безробіття.

---

²⁰ Див.: www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2016

²¹ Рябець М. Юридична освіта в Україні. Чого вона вартує? – Режим доступу: <http://www.corruption.net/statti/item/9987-yurydychna-osvita-v-ukraini-choho-vona-vartuie>

По-друге, мають бути забезпечені основні критерії розвитку сучасної вищої освіти: доступність; здатність випускати потрібну кількість фахівців, у тому числі надавати можливість безперервної освіти; рівність освітніх можливостей для різних верств населення; якість, інноваційність та ефективність.

По-третє, в інтересах суспільства – збалансування соціально-економічних інтересів та узгодження дій усіх інститутів і акторів освітньої сфери (держави, ВНЗ, домогосподарств, які мають у своєму складі студентів або майбутніх абітурієнтів, роботодавців, студентів та викладачів ВНЗ), усвідомлення ними своєї суспільної ролі в діяльності з виробництва-споживання освітніх послуг, соціально-економічному розвитку країни та її регіонів.

По-четверте, суспільство зацікавлене в зростанні міжнародної конкурентоспроможності національної системи вищої освіти. Сучасні геополітичні переваги експерти пов'язують не з розмірами країни, запасами природних ресурсів чи фінансовим капіталом, а саме з випереджаючим розвитком та ефективною реалізацією освітнього потенціалу населення, наявністю освічених і кваліфікованих кадрів і технологій, інноваційністю освіти в довгостроковій перспективі.

Значна відповідальність за розвиток вищої освіти лежить на державі. Основними функціями останньої мають бути формування ефективних норм освітнього права та механізмів їх реалізації, здатних гарантувати освітню безпеку суспільства.

Освітня безпека суспільства передбачає реалізацію права людини на здобуття загальної та професійної освіти в державному або приватному навчальному закладі відповідно до індивідуальних здібностей та потреб суспільства (ринку праці), яка б дала можливість працевлаштуватися та одержувати гідну оплату праці, а також здатність держави до захисту національних інтересів у сфері освіти від можливих загроз.

Право на вищу освіту є одним із найважливіших конституційних прав людини, реалізація якого створює передумови для розвитку особистості і суспільства в цілому. У Конституції України записано: «Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі» (ст. 53, ч. 4) [1].

Закон України «Про вищу освіту» (ст. 4, п. 1) розвиває це положення: «Право на вищу освіту гарантується незалежно від віку, громадянства, місця проживання, статі, кольору шкіри, соціального і майнового стану, національності, мови, походження, стану здоров'я, ставлення до релігії, наявності судимості, а також від інших обставин. Ніхто не може бути обмежений у праві на здобуття вищої освіти, крім випадків, встановлених Конституцією та законами України». У ст. 3 Закону «Про вищу освіту» доступність вищої освіти визнано одним із основних принципів, на яких ґрунтується державна політика у сфері вищої освіти. При цьому перед державою ставиться завдання розширення можливостей для здобуття вищої освіти та освіти протягом життя, створення та забезпечення рівних умов доступу до вищої освіти, у тому числі забезпечення осіб з особливими освітніми потребами спеціальним навчально-реабілітаційним супроводом та створення для них вільного доступу до інфраструктури вищого навчального закладу з урахуванням обмежень життєдіяльності, зумовлених станом здоров'я [2].

Тим часом існують принаймні дві проблеми, які створюють загрози освітній безпеці суспільства і потребують свого розв'язання. Перша – норми Конституції України і ст. 4, п. 1 Закону України «Про вищу освіту» містять певні правові обмеження щодо права на вищу освіту, надаючи можливість її безоплатного здобуття: 1) в державних і комунальних ВНЗ; 2) на конкурсній основі відповідно до стандартів вищої освіти; 3) якщо певний ступінь вищої освіти громадянин здобуває уперше за кошти державного або місцевого бюджету. Правда, законодавець

уточнює: а) громадяни України мають право безоплатно здобувати вищу освіту за другою спеціальністю у державних та комунальних вищих навчальних закладах, якщо за станом здоров'я вони втратили можливість виконувати службові чи посадові обов'язки за отриманою раніше кваліфікацією, що підтверджується висновками медико-соціальної експертної комісії, та в інших випадках, передбачених законом; б) громадяни України, які не завершили навчання за кошти державного або місцевого бюджету за певним ступенем освіти, мають право повторно безоплатно здобувати вищу освіту в державних і комунальних вищих навчальних закладах за тим самим ступенем освіти, за умови відшкодування до державного або місцевого бюджету коштів, витрачених на оплату послуг з підготовки фахівців, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Проте конкурс як необхідна умова здобуття вищої освіти у ВНЗ державної та комунальної форм власності зберігається.

Друга проблема – неоднозначність розуміння взаємозв'язку права на вищу освіту та доступності вищої освіти, що не дозволяє встановити суб'єктів, відповідальних за практичну реалізацію даної норми Закону, та способи забезпечення доступності вищої освіти. Річ у тім, що доступність вищої освіти є доволі широким поняттям. Так, соціальна доступність вищої освіти означає можливість здобуття освіти незалежно від статі, етнічної належності, віку, раси або соціального стану людини. Інтелектуальна доступність вищої освіти – це можливості й інтелектуальні здібності до засвоєння певної сукупності знань, умінь і навичок відповідно до освітніх програм і стандартів вищої освіти основною масою населення. Територіальна доступність освіти передбачає задоволення потреб регіонального ринку праці у відповідних фахівцях та наближення місця навчання здобувачів вищої освіти до їх місця проживання. Територіальна недоступність вищої освіти має компенсуватися її інформаційно-технологічною доступністю – розвитком сучасних інформаційних

технологій, які дають можливість здобувати освіту в будь-якому університеті світу. Економічна доступність вищої освіти має місце, якщо розмір фінансових витрат домогосподарств на придбання послуг вищої освіти є необтяжливим, не ставить під загрозу і не підриває задоволення інших першочергових потреб.

Однією з основних загроз суспільному розвитку в Україні стає економічна недоступність вищої освіти. В Україні утворився жорсткий поділ студентів на дві категорії: особи, що навчаються за бюджетні кошти, та особи, що навчаються за кошти фізичних осіб. Відсутні доступні фінансові компенсатори видатків домогосподарств на освіту: надання грантів, пільгових освітніх позик, субсидій тощо. Немає методик оцінки фінансового становища родини для одержання фінансової допомоги; проблематичним є чесне декларування доходів як умова одержання студентської фінансової допомоги. Не врегульованим юридично і тому не розвиненим є створення при університетах ендавмент-фондів. Особливо вразливими стосовно доступу до вищої освіти є студенти з родин із низьким рівнем доходів та сільська молодь, яка не має ні потрібних статків, ні широкого доступу до довузівської підготовки і репетиторства [3]. Поширюються хабарництво і тіньові форми оплати освітніх послуг.

Механізмом гарантування освітньої безпеки суспільства є норми освітнього права. Ідеться про сукупність правил поведінки, встановлених державою або від імені держави для врегулювання освітніх відносин. Українська вища освіта регулюється Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту» та іншими нормативними документами. Утім, застосування норм освітнього права в Україні стикається з багатьма труднощами: невизначеністю правового статусу головних акторів системи освіти; суперечностями між нормами освітнього права, успадкованими від СРСР, та впроваджуваним у країні передовим

досвідом зарубіжних університетів; недотриманням державою прав ВНЗ на широку автономію (академічну, фінансову, кадрову тощо) та іншими [4, с. 115]. Удосконалення освітнього права тому є нагальною передумовою реформування вищої школи.

Сферами відповідальності держави водночас мають бути:

- формування стратегії і політики розвитку вищої освіти з урахуванням трансформації інформаційного суспільства в суспільство знань;

- розроблення стандартів якості вищої освіти та контролю за їх дотриманням; створення системи управління якістю вищої освіти;

- удосконалення фінансування державних освітніх установ, їх матеріально-технічного та іншого забезпечення; надання фінансової підтримки студентам ВНЗ (стипендій, пільгових освітніх кредитів, грантів тощо);

- боротьби з корупцією та хабарництвом у системі освіти;

- соціальний захист працівників освітньої сфери;

- податкова підтримка тих роботодавців, які забезпечують перше робоче місце для випускників ВНЗ або здійснюють за власний кошт професійне навчання і підвищення кваліфікації своїх працівників.

Література

1. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Про вищу освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 01 липня 2014 р. № 1556-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 37-38. – Ст. 2004. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

3. Вхідження національної системи вищої освіти в європейський простір вищої освіти та наукового дослідження [Текст] : моніторинг.

дослідж. : аналіт. звіт / Міжнарод. благод. фонд «Міжнарод. фонд дослідж. освіт. політики» ; кер. авт. кол. Т. В.Фініков. – К. : Таксон, 2012. – 54 с.

4. Тимошенко, І. В. Дослідницька програма економічного аналізу освітнього права [Текст] / І. В. Тимошенко // Економічна теорія та право. – 2015. – № 2 (21). – С. 110-121.

-----***-----

*І. В. Солончук,
ст. викладач кафедри
інформаційного права та права
інтелектуальної власності
ФСП НТУУ «КПІ»*

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК ЧИННИК СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Стрімка інформатизація соціальних процесів вимагає новітніх підходів до розуміння традиційних категорій та понять. Зокрема питання соціалізації особистості значною мірою визначається вихованням та рівнем її інформаційної культури. Адже високий рівень саме такої культури стає своєрідною інформаційним щитом для поширення інформаційних деструктивних потоків.

В сучасних наукових дослідженнях вивчення впливу інформації на соціалізацію особистості приділяється багато уваги. Зокрема, такі положення зустрічаються в працях О. Золотар, В. Фурашева та інших науковців.

Поняття «інформаційна культура» традиційно розуміють у широкому та вузькому значеннях. Так інформаційна культура в широкому значенні — це сукупність принципів і механізмів, що забезпечують взаємодії етнічних і національних культур. У вузькому розумінні інформаційна культура — це сукупність знань та вмінь щодо ефективної інформаційної діяльності, яка досягає поставленої цілі [4].